

Gnezdenje sivogrlega ponirka *Podiceps grisegena* na Cerkniskem jezeru

Red-necked Grebe *Podiceps grisegena* breeding on Lake Cerknica

TOMAŽ JANČAR

UVOD

Sivogrli ponirek je takoj za zlatouhim *P. auritus* najmanj poznan predstavnik svojega rodu na Slovenskem. Glede na podatke iz literature ga sicer lahko štejemo za rednega preletnika in zimskega gosta, je pa skrajno maloštevilen. Pogostejši je edinole na severovzhodu republike in na obali, vendar je tudi tu mogoče opazovati posamezne primerke le občasno.

Zaradi skopih podatkov iz gnezdilne sezone v preteklosti je poročilo o gnezdenju sivogrlega ponirka na Cerkniskem jezeru še toliko bolj zanimivo in razveseljivo. V juliju 1990 sem na Leviščih opazoval vsaj dve zalegi.

V članku poleg podrobnega opisa odkritja podajam še oris razširjenosti v Evropi in citiram vse meni znane literaturne zabeležbe o opazovanju te vrste pri nas.

PREBIVALIŠČE IN GNEZDITEV

Gnezdi predvsem v nižinah do 100 m n.m. Rad ima manjše vodne površine do 3 ha, ki so precej zaraščene z vodnim rastlinjem. V primerjavi s čopastim *P. cristatus* ne potrebuje toliko rib in voda je lahko plitvejša, saj se navadno ne potaplja globlje od 2 m [4].

Gnezdilna sezona se začne med koncem aprila in začetkom junija. Vzredi eno zalego 4–5, redkeje 2–7 mladičev. Inkubacijska doba je 22–25 dni. Mladiči

se osamosvojijo, ko so stari 8–10 tednov [6]. Za starost, pri kateri mladi poletijo, je znan le en podatek [4], v tem primeru je šlo za več kot 72 dni.

RAZŠIRJENOST ...

Sivogrli ponirek je gnezdilec zmernih in hladnejših predelov holarktika – se pravi severne poloble. Pojavlja se v dveh izoliranih podvrstah. *P.g.grisegena* naseljuje Evropo in zahodno Azijo, *P.g.holboelli* pa severno Ameriko in vzhodno Azijo. Podvrsti se razlikujeta po velikosti: nominalna je malo manjša [4, 8].

... V EVROPI

V Evropi gnezdi sivogrli ponirek v njenem severovzhodnem delu. Jugoahodna meja areala se v grobem ujema s črto, ki povezuje Atene in Hamburg. O gnezditveni razširjenosti veliko povedo podatki o številu gnezdečih parov po posameznih deželah: Poljska 2000 parov [22], Estonija 120 parov, Danska 350–400, Finska 2000, nekdanja zahodna Nemčija (le dežela Schleswig-Holstein) 120 in Madžarska 50–60 parov [vse 4].

V drugih, predvsem nam bližjih državah pa je stanje takole:

ČEHOSLOVAŠKA: Posamezni pari neredno gnezdiijo (17). Redno je gnezdil v devetnajstem in do dvajsetih let v

tem stoletju [4].

ŠVICA: Ne gnezdi, je pa reden preletnik in zimski gost [23].

AVSTRIJA: Na Nežiderskem jezeru in ob Donavi vzhodno od Dunaja je gnezdil v prvi polovici 19. stoletja [13]. V zadnjem času pa je zaslediti le nekaj sporadičnih gnezdenj: zadnje znano gnezdenje na Nežiderskem jezeru 1977, gnezditev pri Dunaju 1980 in še dve ne povsem zanesljivi poročili s Koroške – March 1961 in Langsee 1979 [1].

ITALIJA: Ni podatka o gnezdenju, je pa nekaj podatkov o opazovanju precej mladih primerkov v okoljih, primernih za gnezdenje (Beneška laguna, Lago Maggiore) [3].

JUGOSLAVIJA: V Vojvodini je maloštevilna in občasna gnezdilka nekaterih močvirij in ribnikov [11]. Za druge dele države imam le podatke iz kataloga

jugoslovanske favne [10], ki ga navaja kot gnezdilca osrednje Hrvaške in Slavonije, Makedonije in kot možnega gnezdilca bosanske Posavine.

GRČIJA: Do izsušitve delte Nestosa je tam gnezdilo pribl. 10 parov, zdaj pa velja v Grčiji za izumrlega [4].

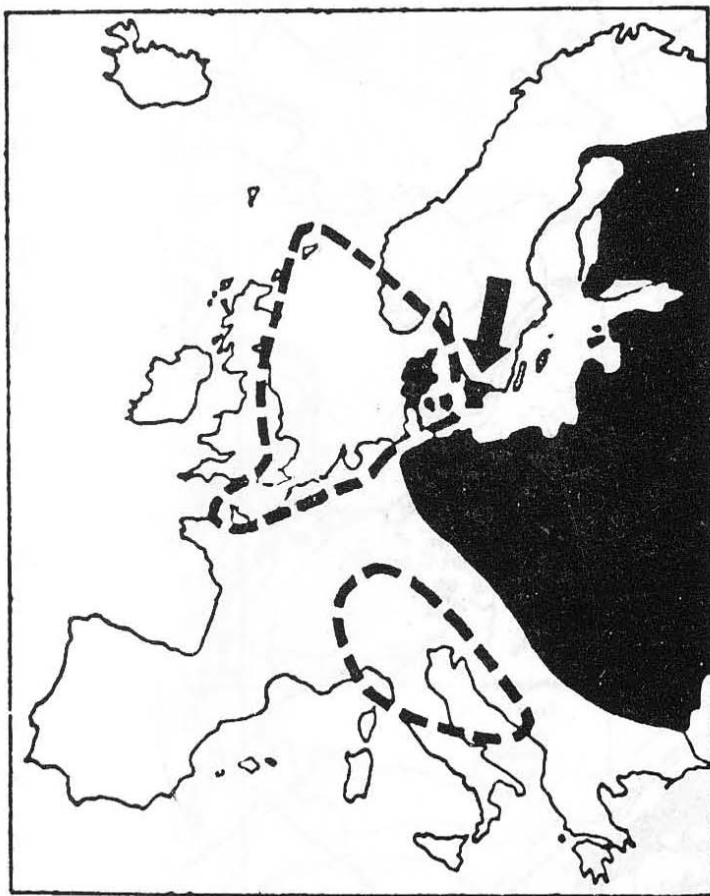
... IN PRI NAS

V Sloveniji, kot že rečeno, podatka o gnezdenju doslej ni bilo. Tudi podatkov o opazovanju ni zelo veliko. Najstarejše podatke sem našel pri Schiavuzziju (1883) [15], ki za Tržaško pravi: »Ta vrsta je običajna v jesenskih in zimskih mesecih. Nekateri priletijo že v avgustu in septembru, večinoma pa v oktobru in odidejo marca...«, za Sečoveljske soline pa: »Pogost od septembra in prek cele zime. Živi na rekah in kanalih...«. Za Schiavuzzijem ni nihče več zapisal, da je sivogri ponirek v naših krajih pogost.

Schulz (1890), ki je delal kot preparator deželnega muzeja tedanje Kranjske, za »rujavovratnega« ponirka pravi, da je posamični preletnik [16].

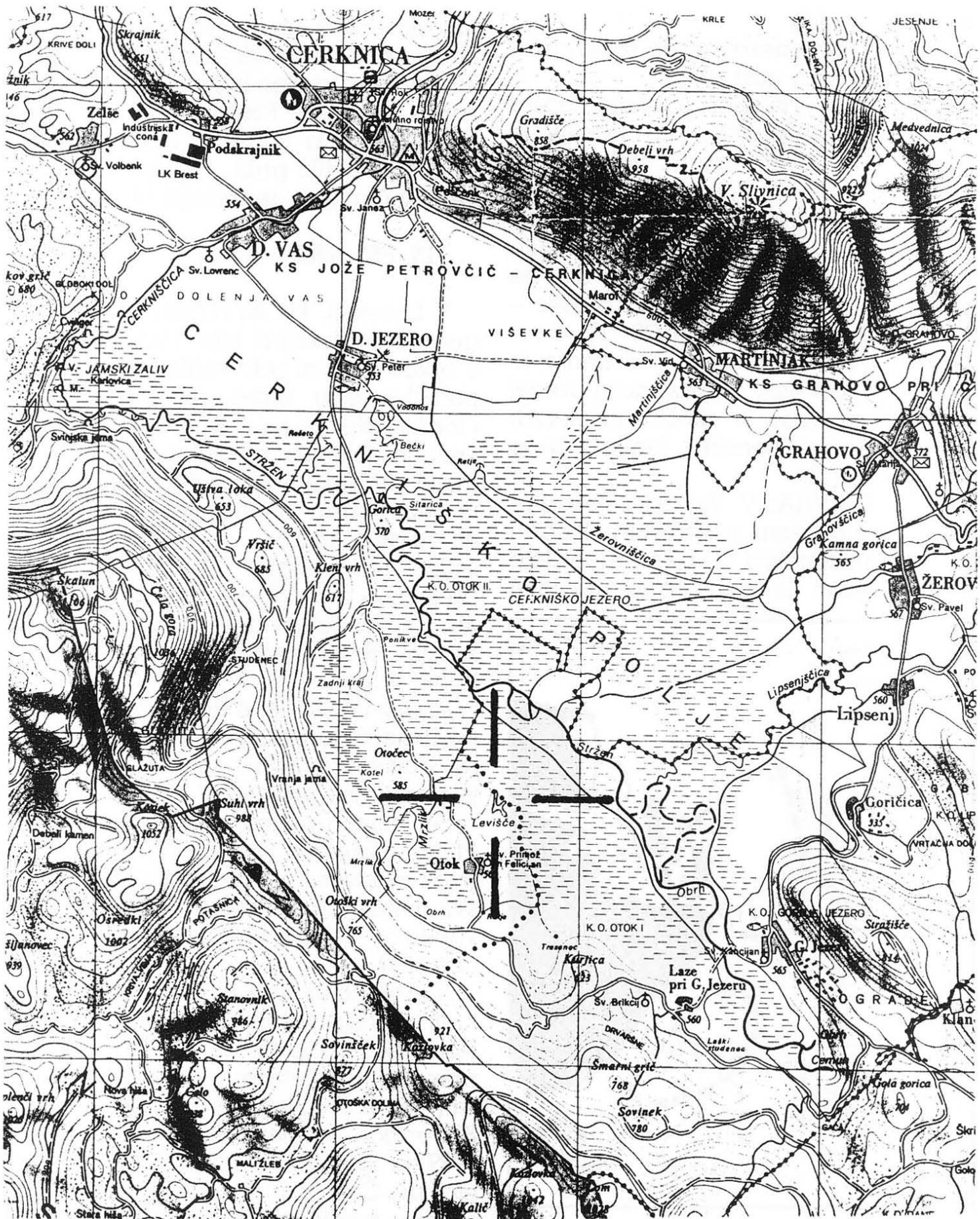
Še manj optimističen je Reiser. V Ptičih Maribora [1925] (12) piše le o dveh primerkih, ki da ju hrani mariborski muzej, pa še za ta dva je samo verjetno, da izvirata iz obdelovanega območja.

V *Acrocephalusu* nanj naletimo šestkrat, od tega trikrat v rubriki iz ornitološke beležnice [9, 22 in 20]. Odrasel primerek v poletnem perju je bil opazovan 11. 4. 1986 na Gradiškem jezeru v Slovenskih goricah (Šere) [21] in 4. 7. 1989 na Bledu (Sovinc) [20]. Na Ljubljani pri Črni vasi je bil 4. in 5. 8. 1985 opažen mladosten ponirek na preletu (Šere) [21], na Bohinjskem jezeru pa še dva, odrasel in dorasel mladič (op. urednika), med 5. in 19. 8. 1981 (Magaj-

Slika 1: Razširjenost sivogrelega ponirka v Evropi (po Peterson etc.)

Fig. 1: Distribution of Red-necked Grebe in Europe (according to Peterson etc.)

Slika 2: Topografski položaj gnezdečih sivogrlih ponirkov na Cerkniškem jezeru
 Fig. 2: Topographical position of breeding Red-necked Grebes on Lake Cerknica

na) [9]. Ti podatki so tudi edini iz obdobja blizu gnezditve.

Med mnogimi temeljitimi popisi vrst, ki so jih razni avtorji pripravili za svoje opazovalne rajone – vsi vključujejo večje ali manjše vodne biotope – sivogrlega ponirka omenja le Sovinčev seznam ptic Drage pri Igu [18]. V prispevku o ZOAS [19] razberemo, da smo ga v obdobju štirih zim (1984/85–1987/88) opazovali v skupaj devetih kvadrantih: v sedmih le v eni zimi, v ostalih dveh pa v dveh zimah. Najizčrpnije podatke o tej vrsti pa najdemo v Bibičevem članku o pticah vodnih zbiralnikov severovzhodne Slovenije [2]: v petih zimah je bil med 243 terenskimi obhodi opazovan 19-krat.

In kaj pravi ZOAS, ki je še v pripravi? Po teh podatkih A. Sovinca (ustno) je reden, vendar maloštevilen gost. Pozimi je redno opažen predvsem na štajerskih vodnih zbiralnikih, posebno na Ptujskem jezeru, in ob obali, kjer pa ni bil opažen vsako zimo. V obdobju 1979/80 do 1989/90 je bil pozimi drugod v Sloveniji opažen le dvakrat.

OPIS ODKRITJA

O pticah Cerknškega jezera je pisal J. Gregori [5], vendar pa v svojem prispevku, ki obsega opazovanja med letoma 1966 in 1978, te vrste ne omenja.

Sam sem sivogrlega ponirka pred tem opazoval le enkrat, in to prav na Cerknškem jezeru. Bil je 22. 9. 1989 pri Goričici, ko smo med izletom Nemške ornitološke zveze opazovali 2 primerka.

Letošnjo gnezditve te vrste na Leviščih sem odkril povsem po naključju med dvodnevni potepom po Cerknškem jezeru. 15. 7. 1990 je bilo čudovito jutro z bleščeče umito pokrajino. Zgodaj jutraj sem se ustavil pri vasi Otok in

se vzpel na grič severno od vasi, od koder se odpira lep razgled na Levišča.

Kadarkoli sem v teh krajih, če se le da, ne zamudim obiska Levišč, kajti to je eden redkih predelov Cerknškega jezera, koder se voda zadrži večji del leta. Po moji grobi oceni gre za hektar vodne površine, ki je izmenoma zaraščena s trstom ali pa odprta. Levišča so požiralniki, ki vodo dobivajo iz izvira Trsenec ob vznožju Javornikov [14].

Tudi tokrat je bilo na Leviščih živahno. Videti je bilo več lisk *Fulica atra*, čopastih črnih *Aythya fuligula*, mlakaric *Anas platyrhynchos* in čopastih ponirkov *Podiceps cristatus*. Lahko mi verjamete, da mi je srce hitreje udarjalo, ko sem opazil, da ima eden izmed ponirkov prekrasen rdečerjav vrat in belo grlo – se pravi, da je šlo za sivogrlega ponirka – in to prav tisti, ob katerem sta plavala dva mladička. Mlada sta merila približno tretjino odraslega, se pravi še zelo mlada, veliko premlada, da bi lahko od kod priletela.

Kasneje se je izkazalo, da oni trije sivogri ponirki niso edini. Najprej se je prikazal eden od staršev, ki je prvemu prinesel precej veliko ribo. Zanimivo je bilo, da je bil ta drugi od staršev opazno manjši od prvega. Potlej je še večkrat za dalj časa odplaval in se vselej vrnil z ribo.

Čez čas sem v slabo preglednem jeziku odprte površine (na desni strani slike) odkril še eno »družinico«. Sestavljala sta jo eden od staršev in en že skoraj dorasel mladič. Večji del časa sta bila zakrita za trstom, ko pa sta se pokazala, sem nekajkrat videl mladiča, kako je vrešče in z odprtim kljunom tečnaril okoli starega. Nemara za hrano, vendar se stari ni omehčal. Bržčas je precenil, da je mali že dosti star, da si sam poišče hrano.

Naslednjič sem bil na Leviščih 21. 7.

Slika 3: Pogled na Levišča z griča severno od vasi Otok. (T. Jančar)
Fig. 3: A view at Levišča from the hill north of Otok village (T. Jančar)

z namenom, da ponirke fotografiram. Vsi so bili še tam, kot prejšnjič, le eden staršev doraslega mladiča je manjkal. Kot da bi se v tednu, ki je minil, mali osamosvojil. Pač pa sem severno od griča, s katerega je razgled na Levišča, odkril še eno družino sivogrlih ponirkov. Ta je štela dva dorasla mladiča in enega od staršev. Tudi ta dva sta, kot oni pred tednom, sitnarila pri staremu. Obstaja možnost, da je ta družina prav tista spred prejšnjega tedna. Čisto verjetno pa je, da gre v resnici za tretjo družino. Še posebej zato, ker se je en dorasli mladič tudi tokrat zadrževal prav tam, koder sem prvič videl drugo družinico.

S tem pa naštevanja še ni konec. V tej številki lahko preberete Žgavčev prispevek, ki opisuje reševanje dveh

mladih sivogrlih ponirkov iz usihajočih požiralnikov Zadnjega kraja, kar je približno poldrugi kilometer od Levišč. Glede na to, da so se prej ponirki zadrževali ves čas skoraj na istem mestu, je mogoče, da gre za čisto druge osebkke. Navsezadnje je Zadnji kraj, ki je precej zaraščen z vodnim rastjem, zelo primerno gnezdišče za to vrsto.

In še o izidu fotografiranja. Klavrno. Kljub temu, da sem do zadnjice bredel po vodi, se mi ni posrečilo priti ponirkom dovolj blizu, da bi se na fotografiji kaj videlo. Še največ uspeha sem imel z doraslim mladičem, vendar ga je S. Polak, ki je bil na leviščih 2. 8. 90, posnel bolje od mene. Tudi njemu pa se žal ni uspelo približati družini z malima mladičkoma.

RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Sivogrli ponirek je v Sloveniji doslej veljal za redkega preletnika in zimskega gosta, o gnezdenju pa ni bilo podatkov. Zelo skopi so tudi podatki o opazovanju v gnezdilni sezoni in blizu nje. Takšni so štirje in vsi so iz *Acrocephalus*. V letu 1990 pa je v Leviščih na Cerkniskem jezeru zagotovo gnezdil en par sivogrlih ponirkov, ki je vzredil dva mladiča. To je torej prvi podatek o gnezdenju te vrste na ozemlju republike Slovenije. Zelo verjetno pa je, da je gnezdilo še več parov, saj obstajajo podatki o opazovanju še 1 oziroma 2 družin z doraslimi mladiči. Sploh pa če upoštevamo, da po skopih znanih podatkih družina ostane dolgo časa skupaj in da mladi poletijo precej pozno. Dva mladiča sta bila najdena še v Zadnjem kraju.

Slika 4: Dorasli mladostni sivogrli ponirek, Levišče, 2. 8. 1990 (S. Polak)

Fig 4: Fullgrown juvenile Red-necked Grebe, Levišče, August 2nd, 1990 (S. Polak)

Kaj je botrovalo tej gnezditvi? Glede na podatke iz sosednjih dežel, bi lahko rekel, da ne gre za širitev areala. Verjetno gre za naključno gnezditev na robu areala, ki je bržčas posledica naravnega nihanja populacije. Je pa po drugi strani seveda res, da je Cerknisko jezero, ki je bogato z vodnim rastlinjem in s številnimi vodnimi jasami, kot nalašč za sivogrlega ponirka. Celo tako ugodno je (seveda kadar je tudi poleti dovolj vodnato), da je komaj mogoče verjeti, da prej tod ni nikoli gnezdil.

Tega seveda za nazaj ni mogoče ugotoviti. Lahko pa smo bolj pozorni v prihodnjih letih. Ornitologi, ki bodo prihodnja poletja obiskali Cerknisko jezero, naj bodo še posebej pozorni na vodne jase Zadnjega kraja in Levišč. Veliko vprašanje je, kako bo nihanje in usihanje jezera vplivalo na gnezdilno uspešnost in prisotnost ponirkov.

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem kolegom, ki so me prijazno oskrbeli z literaturo, še posebej Daretu Šeretu. Prav tako iskrena hvala Slavku Polaku, ki mi je odstopil v objavo svojo fotografijo.

LITERATURA

1. AUBRECHT, G. in F. BÖCK: Österreichische gewässer als winterrastplätze für wasservögel: 24; Bundesministerium für Gesundheit und Umweltschutz 1985, Wien.
2. BIBIČ, A.: Ptice vodnih zbiralnikov severovzhodne Slovenije, *Acrocephalus* 37-38 (1988): 25-48.
3. BRICHETTI, P.: Distribuzione geografica degli uccelli nidificanti in Italia, Corsica e Isole Maltesi; *Natura Bresciana Ann. Mus. Civ. Sc. Nat.* 16 (1979): 107-109 in 24 (1988): 151-152; Brescia.
4. CRAMP, C. et al.: *Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa*, vol 1: 89-97; Oxford University press 1977, London.
5. GREGORI, J.: Prispevek k poznavanju ptičev Cerkniskega jezera in bližnje okolice, *Acta Car-*

sologica VIII (1984)/7: 304–329; SAZU, Ljubljana.

6. HARRISON, C.: A F. G. to the nests, eggs and nestlings of Br. and Eu. birds: 49; Collins 1988, London.

7. HARRISON, P.: Seabirds, an identification guide: 413; Christopher Helm 1989, London.

8. ILIČEV, V. D. et al.: Handbuch der Vögel der Sowjetunion, vol 1: 261–271; Ziemsen Verlag 1985, Wittenberg Lutherstadt.

9. MAGAJNA, B.: Sivogrli ponirek (Redke vrste); *Acrocephalus* 10 (1981): 58.

10. MATVEJEV, S. D. in V. F. VASIČ: Catalogus Faunae Jugoslaviae: vol IV/3 – Aves: 14; SAZU 1973, Ljubljana.

11. PELLE, I. et al.: Pregled gnjezdarica Vojvodine; *Larus* 29–30 (1977): 174; JAZU, Zagreb.

12. REISER, O.: Die Vögel von Marburg an der Drau: 141, 1925; Graz.

13. ROKITANSKY, G.: Catalogus faunae Austriae, vol XXIIb – Aves: 1; ÖAdW 1964, Wien.

14. SAVNIK, R.: Krajevni leksikon Slovenije, vol 1: 51; DZS 1968, Ljubljana.

15. SCHIAVUZZI, B.: Materiali per un'avifauna del territorio di Trieste fino a Monfalcone e dell'Istria: 62 in 76; 1883; Trieste.

16. SCHULZ, F.: Verzeichnis der bisher in Krain beobachteten Vögel: 21; 1890; Laibach.

17. SEDLAČEK, K. et al.: Červená kniha, vol I – Ptáci: 24; SZN 1988, Praha.

18. SOVINC, A.: Zaščita ribnikov v dolini Drage pri Igu; *Acrocephalus* 15 (1983): 7–9.

19. SOVINC, A.: Zimski ornitološki atlas Slovenije 1984/85 – 1987/88; *Acrocephalus* 37–38 (1988): 48–55.

20. SOVINC, A.: Rjavovrati ponirek (Iz orn. bel.); *Acrocephalus* 45 (1990): 65.

21. ŠERE, D.: Sivogrli ponirek (Iz orn. bel.); *Acrocephalus* 29 (1986): 36.

22. TOMIAKOJČ, L.: Ptaki Polski, rozmieszczenie i liczebność: 28–29; Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1990, Warszawa.

23. WINKLER, R.: Avifauna der Schweiz, eine kommentierte Artenliste; *Der ornitologische Beobachter* 6 (1987): 13; Ala, Basel.

POVZETEK

Sivogrli ponirek je bil doslej v Sloveniji opazovan le na preletu in prezimovanju, pa še to ne pogosto. V juliju 1990 so bile na Cerkniškem jezeru odkrite 2–3 gnezdeče družine z mladiči. Glede na presihajoč značaj tamkajšnjih voda, se avtor sprašuje koliko ponirkov na Cerkniškem jezeru preživi.

SUMMARY

Red-necked Grebe *Podiceps grisegena* has been in Slovenia observed rather rarely, and even in these cases during its passage and wintering only. In July 1990, however, 2–3 breeding families were discovered on the Lake of Cerknica. Considering that the lake is intermittent, the author wonders how many grebes survive there.

Tomaž Jančar, Cesta v Kostanj 3, 61110 Ljubljana–Hrušica

Obvestilo

V prejšnji številki *Acrocephalus* smo objavili pogovor z dr. S. Matvejevom. Ker bi na osnovi vprašanja na 3. strani bralec lahko sklepal, da je sogovornik po izobrazbi geograf, sporočamo, da je po izobrazbi diplomirani biolog.

Urednik